

PEDAGOGIK FAOLIYATNING JAMIYATIMIZ RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI

Ergasheva Zilolaxon

*Marg'ilon Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi tibbiyot texnikumi
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Mamlakatimizda ta'limga berilayotgan e'tibor va bunda pedagoglarimizning faoliyati jamiyatimiz rivojlanishida tutgan o'rni taxlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *Ta'lim tizimi, mohir pedagog, xo'jalik, iqtidor, emosional.*

Davlatlararo qattiq raqobat mavjud bo'lgan davrda har bir mamlakat barcha sohada raqobatbardosh bo'lishga harakat qiladi. Davlatning iqtisodiy, texnik rivojlanishiga qator omillar ta'sir ko'rsatishi tabiiy. Bular ichida: mamlakatda mavjud bo'lgan tabiiy resurslar, uning geografik joylashuvi, ta'lim tizimi, tarixi va boshqa ko'p omillardir. Lekin mavjud tabiiy resurslardan oqilona foydalana oladigan, davlatning tarixiy rivojlanishini belgilab beradigan (tarixni o'z qo'li bilan yaratadigan), davlat iqtisodiyotini boshqaradigan, yangidan-yangi texnikani yarata oladigan, mavjud ilg'or texnika va texnologiyalardan foydalana oladigan, ishlab chiqarishni yo'lga qo'ya oladigan omil bu albatta, inson omilidir. Shunday ekan, aynan inson omili, boshqacha qilib aytganda, inson resursi mamlakat rivojlanishida eng muhim rol o'ynaydi. Demak, O'zbekistonning kelajakda buyuk davlat bo'lishida ham inson omilining o'rni beqiyosdir.

Bunday murakkab va muhim jarayonni amalga oshirishda turli sohalar mutaxassislari ishtirok etadilar, lekin bunda ustoz-murabbiylar o'rni beqiyosdir. Aynan ta'lim sohasida iqtisodiyotimizning barcha sohalar uchun mutaxassislar tayyorlanadi.

Ishlab chiqarish texnik taraqqiyot bilan bog'liq bo'lganligi uchun, odamzot bor ekanki, u hech qachon to'xtab qolmaydi. Rivojlanayotgan ishlab chiqarish esa mutaxassislar oldiga yangidan-yangi talablar qo'yaveradi. To'g'ri, hamma zamonda ham mutaxassislar qo'yiladigan umumiy, o'zgarmas talablar mavjud, lekin ular ko'proq inson ma'naviyati bilan bog'liq talablardir: ishchanlik, halollik, hamkorlikda ishlay olish va boshqalar. Talabalarda bu fazilatlarni shakllantirishga ham pedagog alohida e'tibor qaratishi lozim, lekin kasbiy fazilatlarga to'xtaladigan bo'lsak, ular davr o'tishi bilan katta o'zgarishlarga uchraydi.

Bugungi kunda zamonaviy mutaxassisga qo'yilayotgan talablar:

- ▶ mustaqil, tahliliy fikrlay oladigan;
- ▶ zamonaviy texnologiyalarni qo'llash orqali uchragan muammolarni echa oladigan;
- ▶ olayotgan bilimlari unga qaerda kerak bo'lishini aniq tasavvur qila oladigan;
- ▶ yangilik yarata oladigan, muammolarni hal etish yo'llarini o'ylab topa oladigan, muloqotga kirishuvchan, o'zining aqliy darajasi, ahloqi, madaniyati ustida ish olib bora oladigan bo'lishi kerak.

- ▶ hamkorlikda ishlash, o'zaro fikrlar bilan almashishni bilishi;
- ▶ yangi g'oyalarni qabul qila olishi;
- ▶ tahliliy fikrlash va yangi sharoitlarga moslasha olishi;
- ▶ o'z harakatlari uchun mas'uliyatni his qila olishi;
- ▶ boshqarishni bilishi zarur.

Zamonaviy ishlab chiqarish mutaxassislar oldiga qo'yayotgan talablarning o'zgarishi dunyoning barcha mamlakatlari ta'lim tizimlarida XX asr o'rtalaridan boshlab katta islohot ishlari boshlanib ketishiga sabab bo'ldi. Bizning O'zbekistonimizda ham ta'lim sohasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi deb belgilangandi va ta'lim tizimida ulkan islohotlar boshlab yuborildi. Ushbu yo'nalishdagi ishlarning izchil amalga oshirilishini esa “Ta'lim haqida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” ta'minlab bermoqda.

Faqatgina pedagogik mahoratga ega bo'lgan o'qituvchigina talab darajasidagi mutaxassisni tayyorlay oladi. Shunday ekan, pedagogik mahorat asoslarini bo'lajak o'qituvchilar oliy o'quv yurtidan boshlab egallashlari zarur.

Pedagogik faoliyat bu mazmunini o'quvchilarni o'qitish, tarbiyalash, rivojlantirish tashkil qilgan faoliyatdir.

Shuni yodda tutish kerakki, pedagogik faoliyat bu bir tomonlama emas, balki ikkitomonlama (hamkorlikdagi) faoliyatdir. Unda ikkita faol tomon ishtirok etadi: o'qituvchi – o'quvchi (talaba). Maqsad – o'quvchi, talaba shaxsi, uning rivojlanishidir.

Mohir pedagog deb ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkillay oladigan, buning uchun talaba psixologiyasini yaxshi bilgan, o'zida pedagog uchun zarur bo'lgan kasbiy fazilatlarni mujassam etgan, ta'lim jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar qonuniyatlari asosida samarali tashkillay oladigan va olib boradigan pedagogga ayta olamiz (shu sababli pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat fanlari bir o'quv faniga birlashtirilgandir).

Pedagogik mahorat mohiyati o'qituvchining ushbu jarayonni ta'minlab berayotgan shaxsiy fazilatlaridadir.

Pedagogik mahorat asoslariga quyidagilar kiradi:

- Umumiy madaniyatning yuqori darajasi, bilimdonlik va aql-zakovatning yuksak ko'rsatgichi;
- Pedagogika, umumiy va pedagogik psixologiya kabi fanlar sohasidagi bilimlar bilan qurollanganlik, ularda o'qitish va tarbiyalash ishlari tajribasida erkin va ustalik bilan foydalana bilish;
- O'quv-tarbiya ishlari metodikasini mukammal egallaganlik;
- O'qitayotgan faniga doir keng va chuqur bilim sohibi bo'lishi.

Pedagogik mahoratning tarkibiy qismlari:

1. Kasbiy pedagogik bilimlar;
2. Pedagogning gumanistik yo'nalganligi;
3. Kasbiy pedagogik faoliyatni amalga oshirish tajribasi.
4. Pedagogik texnika (ko'nikma-iqtidor)
5. Pedagog shaxsi.

Pedagogik mahorat fanining vazifalari: tarbiyaning mohiyatini va shaxsni har tomonlama taraqqiyot ettirishda tarbiyaning rolini ochib berish, tarbiyaning maqsadi, mazmuni, usullari,

uni tashkil etishdagi shakllari o'rtasidagi bog'lanishlarni ko'rsatish. Shuningdek, pedagogik mahorat fani o'z taraqqiyoti davomida ta'lim-tarbiya sohasidagi tajribalarni umumlashtiradi, tarbiyaning kelgusidagi rivojlanish istiqbollari yo'llarini yoritib beradi, tarbiyaviy ishlarning shakllarini ko'rsatib beradi.

O'qituvchining kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxs fazilatlarini:

1. Dunyoqarashi, e'tiqod va ideallari, madaniyatligi (o'qituvchi o'z talabalarida shakllantirishi lozim bo'lgan ahloqiy kategoriyalar).

2. Pedagogik faoliyatga ijobiy munosabat, shaxsning pedagogik yo'naliganligi – o'qituvchining o'zini pedagogik faoliyatga bag'ishlashga bo'lgan intilishi.

3. Kasbiy-pedagogik bilim, ko'nikma, malakalar (ta'lim-tarbiyani olib borish uchun zaruriy usul, vositalarni bilishi).

4. Pedagogik qobiliyatlari - ta'lim-tarbiyaviy maqsadlari va talabalar xususiyatlarini inobatga olgan holda zaruriy usul, vositalarni samarali qo'llay olishi.

Pedagogik qobiliyatlarni shartli ravishda 3 ta guruhga bo'lish mumkin: shaxsiy, didaktik va tashkiliy-kommunikativ qobiliyatlar.

Shaxsiy qobiliyatlar:

- ta'lim oluvchilarga ijobiy yo'naliganlik – ta'lim oluvchilar bilan hamkorlikda faoliyat olib borishga, muloqot qilishga intilish, ularga nisbatan do'stona munosabat, xayrixohlik.

- vazminlik, o'z hissiyotlarini nazorat qila olishi – har qanday vaziyatda o'zini yo'qotib qo'ymaslik. Lekin vaziyat talab qilganda o'qituvchi zaruriy tarzda o'z hissiyotlarini namoyish qiladi (quvonch, qayg'u, g'azab). Lekin vazminlik befarqlikka aylanib ketmasligi kerak.

- o'z psixik holati, kayfiyatini boshqara olish – o'qituvchi hayotida, faoliyatida har qanday noxush holat ro'y bergan bo'lsa ham o'zini tetik tutishi kerak.

Didaktik qobiliyatlarga:

- tushuntirish qobiliyati – o'rganilayotgan materialni talabalar uchun tushunarli qilib etkazish, buning uchun o'qituvchi talabalar uchun yangi bo'lgan materialni “ularning ko'zlari bilan ko'ra bilishi kerak”.

- akademik qobiliyati – o'z fanini, sohasini chuqur bilishi, dunyoqarashining kengligi.

- nutq qobiliyati – o'z fikrlari, his-tuyg'ularini tushunarli qilib ifoda etishi, muloqotning noverbal vositalari: mimika va pantomimikalardan o'rinli foydalana olishi. Bunda suhbat predmetini bilish, etkazayotgan ma'lumotlariga nisbatan ishonch, nutqni “og'irlashtiruvchi” tuzilmalardan foydalanmaslik, qo'llanilayotgan atama va tushunchalarga izoh berish, nutq tezligi va ovoz balandligi nazarda tutiladi.

Tashkiliy-kommunikativ qobiliyatlarga:

- tashkilotchilik qobiliyatlari – 1) talabalar jamoasini tashkillay olish va 2) o'z faoliyatini tashkillay olishi. Rejalashtirish, nazorat qilish.

- kommunikativ qobiliyatlari – talabalar yosh va individual xususiyatlarini e'tiborga olgan holda muloqotni to'g'ri tashkillash.

- pedagogik kuzatuvchanlik – talabaning ko'rinishidan undagi ichki kechinmalar, kayfiyatini bilib olish, sezgirlik.

- pedagogik takt – talabaga pedagogik ta'sir ko'rsatishda aniq vaziyatdan, talaba shaxsi xususiyatlaridan kelib chiqish va uning nafsoniyatiga tegmaslik.

- suggestiv qobiliyat – talabaga emosional-irodaviy ta'sir o'tkazish, talab qo'yish va talabning bajarilishini qat'iy nazorat qilish (bir tomondan qo'rqitishsiz, qistovsiz – boshqa tomondan bo'shlik qilmasdan).

- Pedagogik faraz (hayol) –o'z harakatlari natijasini, talaba shaxsida bo'lib o'tadigan o'zgarishlarni oldindan ko'ra bilish.

- diqqatni to'g'ri taqsimlay olish – bir paytning o'zida bir necha faoliyatni olib borish: materialni bayon qilish, o'z fikrlarini kuzatib borish, berilayotgan savollarga javob berish, talabalar jamoasi hulqini nazorat qilib turish (Kruteskiy V.A. Psixologiya. Uchebnik dlya slushateley pedagogichesix uchili. M.,1987) - qobiliyatlari kiradi.

Pedagogik texnologiya pedagoglarning talabalarga ta'sir o'tkazishda zarur bo'lgan kasbiy qobiliyatlar tizimini aniqlaydi va pedagogik jarayonga texnologik yondashuvni amalga oshirishda ko'maklashadi.

Pedagogik jarayonni samarali tashkilash uchun mos pedagogik texnologiyani tanlash va pedagogik jarayonni boshqarish uchun o'qituvchidan barcha yuqorida ko'rsatib o'tilgan qobiliyatlar talab qilinadi.

Oliy o'quv yurti o'qituvchisi faoliyatining asosiy mazmuni bir necha turli vazifalardan iborat: ta'limiy, tarbiyaviy, tashkillovchi va ilmiy izlanish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni. – T.: 1997
2. O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. – T.: 1997
3. Karimov I.A.. Adolatli jamiyat sari. – T.: «O'zbekiston», 1998
4. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya. Pedagogik mahorat. – T.: “O'qituvchi”, 2003